

Mezhepsel Çoğulculuk Bağlamında Din Eğitimi ve Öğretimi Yeniden Yapılandırmak Mümkün mü?

ÇETİN DOĞRU^a

Öz: Bu çalışmanın amacı ülkemizin mezhepsel çoğulculuk gerçeğini göz önünde bulundurarak genel anlamda “Din Eğitimi ve Öğretimi” özelinde ise “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” ders müfredatının yeniden yapılandırılmasının imkânını ortaya koymaktır. İslam dininin anlaşılması noktasında toplum tabakalarında birçok farklı anlayış ve yorumların geliştirildiği bilinmektedir. Gerek itikadi gerekse ameli boyutta ortaya çıkan farklı dini gruplar veya dini anlayışların varlığı, Türkiye’deki din eğitimi ve öğretiminde veya daha özel anlamda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde temsil edilme sorununu da beraberinde getirmektedir. Temsiliyet sorunun ortadan kaldırılması noktasında nelerin yapılabileceği konusu araştırmamızda tartışılmıştır. Araştırmamızın verileri literatür metodu kullanılarak elde edilmiştir. Din eğitimi ve öğretiminin temel amaçlarından birisi toplumdaki farklı dinî anlayış ve yaşayışların sosyal bir olgu olduğu bilincine varılması ve başkalarının inanç ve yaşayışlarına hoşgörü ile yaklaşılmasının sağlanmasıdır. Eşitlik prensibinden hareketle farklı din anlayışlarına “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” ders müfredatında yer verilmesi, tanıtılması ötekileştirici, ayrıştırıcılıktan ziyade hoşgörü ve saygı temelinde birleştirici olmasının sağlanmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Çoğulculuk, din anlayışı, dini çoğulculuk, din eğitimi, mezhepsel çoğulculuk.

^a Uludağ Üniversitesi SBE Felsefe ve Din Bilimleri Programı
sufi_476@hotmail.com

Is It Possible to Reconstruct Religious Education and Training in the Con-text of Sectarian Pluralism?

ÇETİN DOĞRU

Abstract: Taking into account the fact of the sectarian pluralism of our target country of this study, "Religious Culture and Ethics Information" in the general sense of "Religious Education and Teaching" is to reveal the possibility of re-structuring the course curriculum. It is known that many different understandings and interpretations are developed in the social strata at the point of understanding of Islamic religion. Both theological as well as actions resulting from the size of the different religious groups, or the existence of religious understanding, Turkey 's religious education and training, or more specifically the Religious Culture and Moral Knowledge brings with it the problem of representation on the course. The question of what can be done at the point of removing the problem of representation has been debated in our research. Data of our study were obtained using the literature method. One of the main aims of religious education and education is to realize that different religious understanding and living in society is a social phenomenon and to tolerate others' beliefs and lives. The most important step towards achieving this intended tolerance is to provide religious education and teaching in different religious understandings in the curriculum of Religion Culture and Ethics in particular, by introducing the principle of equality, and to introduce it in the basis of tolerance and respect.

Keywords: Multiplism, religion doctrine, religious multiplism, religion education, denominational multiplism.

Giriş

Türkiye'nin toplumsal yapısına baktığımızda etnik, kültürel ve dini anlayış bakımından tam bir homojen yapıya sahip olduğunu söylemek güçtür. Bünyesinde farklı dini anlayış, etnik ve kültürel yapıları barındırdığı söylenebilir. Türkiye bu yönüyle toplumsal yapı bakımından heterojen bir yapıya sahiptir. Dini çoğulculuğun aksine İslam dininin hakim olduğu ve İslam dininin anlaşılması noktasında toplum tabakalarında birçok farklı anlayış ve yorumların ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu durum ise İslam dininin anlaşılması noktasında dinsel yapıda tek tip bir anlayışın olmadığını da ortaya koymaktadır. Gerek itikadi gerekse ameli boyutta ortaya çıkan bu farklı dini grup veya anlayışların varlığı, genel anlamda din eğitimi ve öğretimi özel anlamda ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde temsil edilme sorununu ön plana çıkarmaktadır. Bu sorundan hareketle araştırmamızın gayesi, ülkemizde farklı dini anlayışların varlığı göz önünde bulundurulduğunda farklı din anlayışlarının din eğitimi ve öğretiminde temsil edilme sorununun çözümüne yönelik mezhepsel çoğulculuk temelli bir din eğitimi ve öğretimi programının uygulanma imkanı tartışılmıştır. Literatür taranarak farklı dini grup veya anlayışların özellikle örgün din eğitimi ve öğretimde temsiliyet hakkı elde etme çabaları ve bu doğrultuda ön plana çıkardıkları talepleri, konuyla ilgili yapılan saha araştırmaları göz önünde bulundurulmuştur.

Din, insanın varoluş serüveninde gerekli olan ve sahip olduğu bir güç ve araçtır. İnsanın, nasıl kendisini tehlikelere karşı koruyabilmek için bir çatıya ihtiyacı varsa insani değerlerin yok olmasına ve ahlaki yozlaşmaya, çöküntüye engel olabilmek için de bir dine ve o dini doğru şekilde öğretecek din öğretimine de ihtiyacı ve hakkı vardır.¹ “Din öğretimine insan-din ilişkisi açısından yaklaşıldığı zaman, insanın tabiatı gereği din ile sürekli bir ilgi ve ilişki içinde olduğu gerçeği ile karşılaşılır. Bu gerçekten hareketle, insanın gerek kendisi hakkındaki gerekse varlığının anlamını arayan

¹ MEB, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4,5,6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, MEB yayınları, Ankara 2010, s. 6.

sorularına cevap bulmada dinin verilerini kullanmak kaçınılmazdır. Bunlar, insanın fizik ötesi ile ilgili sorularıdır ve bunların en doyurucu cevabı dinden gelmektedir. İnsanın bu duygusu hiçbir zaman yok olmaz; ancak eksik ve yanlış doyurulabilir. Asıl önemli nokta da burasıdır. Eğitim öğretimden beklenen görev, bu eksik ve yanlış doyurulmaları önlemektir. Ayrıca, eğitim öğretimde asıl olan, ferdin bedenî ve ruhi bütün yetenek ve ihtiyaçlarının sıra ile değil, birlikte ele alınması ve uyum içerisinde doyurulup geliştirilmesidir. Bu nedenle, inanma gibi önemli bir duygu ve ihtiyaç, diğer duygu ve ihtiyaçların gerisinde bırakmak veya hiç görmezden gelmeye çalışmak doğru değildir. Din öğretiminden beklenen, kişilerin inanma ihtiyaçlarını, doğru bilgi, duygu ve becerilerle doyurmalarına yardımcı olmaktır.”²

İnsan; belli bir dini, kültürü, kimliği olan sosyal bir çevrede dünyaya gelir. Yani insan, doğduğu ortamın kültürü, dili, dini ve kimliğini hâlihazırda bulur. İlk bunlarla tanışır ve öncelikli olarak bunları tercih eder. İnsanın içinde doğduğu sosyal çevrenin dinini veya din anlayışını tercih etmesi de gayet doğaldır fakat insanoğlu yaratılışının gereği olarak hakikati aramakla yükümlüdür. Diğer din mensupları hakikati kendi dinlerinde bulmuş ve bu din ile tatmin oluyor ve başka din arama ihtiyacı hissetmiyorlarsa o zaman yapmaları gereken şey kendi dinlerine uymaktır.³ Eğer içinde doğduğu sosyal çevrenin dini veya din anlayışı kendilerini tatmin etmemesi durumunda bu kişiler hakikat arayışına devam ederler. Bu arayış kendilerini tatmin edecek bir din veya inanç bulana kadar devam etmektedir. Bu durum bir dine inanmış fakat bu din içindeki farklı din anlayışlarına sahip kişiler için de söz konusudur. Bu arayış durumu, aynı sosyal çevrede veya farklı toplumsal yapılarda birçok din ve din anlayışının ortaya çıkmasının yolunu da açmaktadır.

---

² MEB, s. 6.

³ Adnan Aslan, “Dini Çoğulculuk Problemine Çözüm Önerisi”, *Müslümanlar Ve Diğer Din Mensupları(Müslümanların Diğer Din Mensuplarıyla İlişkilerinde Temel Yaklaşımlar)*, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları/4, Ankara 2004, s. 366.

Küreselleşmenin etkisiyle toplumsal yapıların birbirine yakınlığı günümüz dünyasında farklı din ve kültürlerin tanışmasıyla birlikte din ve kültürler birbirlerini etkilemeye başladı. Bu durum, dini, kültürel çeşitliliğin artmasına sebep oldu ve farklı din anlayışlarının ortaya çıkmasına zemin hazırladı. Batı toplumlarını burada örnek verebiliriz. Batıda mensubiyet açısından tek bir dinin veya kültürel kimliğin varlığından söz etmemiz mümkün değildir. Batı, kültürel ve dini çeşitliliğin yaşandığı bir yapıya sahiptir. Sahip olduğu bu çoğulcu kimliğinin oluşması, gerek fertlerin hakikat arayışlarından gerek küreselleşmenin etkisi veya küreselleşmeyi sağlayan birçok etmene bağlı olarak gerçekleşti. Batı toplumlarında ortaya çıkan bu çeşitliliklerde dikkat çeken en önemli unsur ise ötekileştirme, ayırıştırma ve yok saymanın olmamasıdır. Din ve çoğulculuk kavramları arasındaki ilişki bağlamında düşünüldüğünde Ülkemiz, Batıya nazaran biraz daha farklıdır. Ülkemizdeki durum dinsel çoğulculuktan ziyade dinde çoğulculuk olarak düşünülmelidir. Bu bağlamda sosyal bütünleşme adına ülkemiz açısından din unsuru ele alınacak olursa ilk yapılması gereken şey kendi toplumsal ihtiyaçlarımızı göz önünde bulundurarak tarih boyunca ortaya çıkan mezheplerin birbirleriyle ayrışıp ötekileşmeye sebep olmaması için neler yapılmalıdır konusunda fikir yürütmeliyiz.⁴ Bu fikri yürütmelere girmeden önce Araştırma konusuyla ilgili bazı kavramların açıklığa kavuşturulması önemlidir.

Çoğulculuk

Tarihsel sürece baktığımızda çoğulculuk kavramının hep var olduğunu görmekteyiz. Bu kavramın gerçek manada düşünce dünyasına girip anlamlandırılması ve çeşitli disiplinlerde tanımlarının yapılması, açıklanması modern çağda olmuştur.

Tarihsel süreç içerisinde toplumlara bakıldığında toplumların farklı ırk, din, dil ve kültürel özelliklere sahip olduğunu görülmektedir. Bu durum toplumları tek tipten yani homojenlikten ziyade

⁴ Ahmet Bağlıoğlu, "Mezhepsel çoğulculuk ve Temelleri", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1 (2010), s. 72.

heterojen bir kimliğe sahip olmasını sağlamıştır. Toplumlardaki bu yapı göz önünde bulundurulduğunda farklılaşmanın, çeşitlenmenin diğer bir ifadeyle farklı mozaiklerin tek bir yapıda meydana geldiğini söylemek mümkündür. Bu mozaik gruplara azınlık grupları örnek verilebilir.

Geçmiş toplumlarda azınlık grupları, genellikle bağımlı toplumlarını kabul edip, baskın kültürlerin kendilerine tanıdığı sosyal, hatta coğrafi şartların dışına çıkmamışlardır. Kültürel alanda geniş, siyasi alanda dar haklara sahip olmuşlardır. Çağdaş toplumlarda ise modern ekonomik dinamikler ile liberal ve demokratik fikirlerin yayılması gibi nedenler, azınlık gruplarının ikinci derecede politik statüyü kabul etmeyip, geniş toplumu oluşturan kültürel yaşama katılma ve onu biçimlendirme hakkı da dâhil, eşit politik haklar ve talep etmelerine sebep olmuştur.⁵ Bu yönüyle modern çağda yaşayan çağdaş toplumlar geçmiş toplumlara nazaran baskın kültürden yani üst kültürden sıyrılıp kendi kimliklerini tanıyıp anlatma, yaşama, özgür bir şekilde ortaya koyma, temel haklarını eşitlik zemininde arama noktasında daha etkin ve özgür olmuşlardır. Tarihsel süreç göz önünde bulundurulduğunda bu durumu daha iyi görmek mümkün olmuştur. Bundan dolayıdır ki modern çağ dediğimiz günümüz dünyasında çoğulcu kavramı daha da önem kazandı ve üzerinde düşünceler çok yoğunlaştı. Bu konuda politikalar üretilmeye başlandı. Modern çağ, toplumların bünyesindeki farklı kimliklerin kendini tanıması ve tanıtmasının yanında farklı kimliklerle tanışma ve etkileşime girmenin de yaşadığı bir çağ olmuştur.

20. yüzyılın son çeyreğinden başlamak üzere küreselleşme süreci hızlanarak devam etti. Buna paralel olarak da gelişen teknolojiyle dünya üzerindeki bütün toplumlar küreselleşmenin ve teknolojinin yaygınlaşmasıyla birlikte değişen ve gelişen dünyada kendini muhafaza edebilmiş değildir. bu gelişim ve değişime ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Sermaye, teknoloji, insanlar ve fikir-

---

⁵ Bhikhu Parekh, *Çok Kültürlülüğü Yeniden Düşünmek*, (Çev: Bilge TANRISEVEN), Phonex Yayınevi, Ankara 2002, s. 9.

ler ülke sınırları arasında serbestçe dolaşıp yepyeni düşünce ve yaşam biçimleri oluşturabilmektedir. Bu süreç aynı zamanda toplumsal yapılarda homojenlikten heterojenliğe doğru bir değişimi ortaya çıkarmaktadır. Böyle bir değişim ise insanları ve toplumları, aralarındaki farklılıkları kabul etmeye, belli kurallar ve uzlaşma zeminleri üzerinde bu farklılıklarla bir arada yaşama projeleri geliştirip uygulamaya zorlamaktadır.⁶

Eski toplumlarda her ne kadar farklı din, dil, ırk ve kültüre sahip azınlık grupları olsa da baskın olan kültür, diğer azınlık gruplarını tahakkümü altına alırdı. Başkaldırma, sesini yükseltme, farklılıkları haykırma, tahakkümü reddedip kendi farklılığının bilincinde olup bunu söyleme ve temsil edilmesini isteme gibi faaliyetlerin çok olduğunu söylemek güçtür. Fakat modern çağ dediğimiz günümüz dünyasına baktığımızda demokrasinin gelişmesi, hak ve özgürlüklerin gözetilip, insan haklarına ve en önemlisi insana verilen değer artmasıyla birlikte toplumların farklı renk ve mozaiklerin haklarının gözetilmesi, isteklerinin göz önünde bulundurulması, siyasi anlamda temsil edilme talepleri, örf adetlerini yaşama, kültürel değerlerini koruma, dinlerini özgürce yaşama, devletin kanunları önünde eşit sayılma gibi temel hak ve özgürlüklerin de sağlanmasının önü açılmış oluyor. Toplumsal yapılarda, durağanlıktan ziyade çeşitli sebeplerden dolayı sürekli bir değişim ve farklılaşmanın meydana geldiğini söylemek mümkündür. Tarihsel süreç, savaş, göç vb gibi nedenlerle birçok toplumun yapısında bir değişim ve farklılaşmanın meydana geldiği göstermiştir. Günümüz dünyasında hâkim devletler bu gerçeklerden hareket ederek toplumdaki çoğulculuk gözetilerek hak ve özgürlükler bağlamında neler yapılabileceği, nasıl politikalar üretilebileceğinin tartışmasını yapmaya başladılar.

Çoğulculuğun çağdaş bağlamda üç önemli boyutu gösterilebilir: İlk olarak, Asya ve Afrika'daki gibi, batı dünyasındaki birçok

⁶ İbrahim Aşlamacı, "Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Çoğulculuk Açısından Değerlendirilmesi", *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12 (Temmuz-Aralık 2013/2), s. 268.

ulus-devletin de sadece kültürel olarak homojen olmadığı aynı zamanda, etnik olarak çeşitli ve çoğulcu bir yapıda da olduğu git-tikçe görülmektedir. İkinci olarak, etnik azınlıkların çoğunluk nü-fusunun ana görüşüne entegrasyon sorunu problemlili ve ihtilaflı bir durumdur. Üçüncü olarak, geniş çapta bilinmektedir ki, çoğul-culuk ve çok kültürcülük sadece modern dünyanın birçok milli-devletlerini karakterize etmez, aynı zamanda bir takım ahlaki ön-cüller ve barış içinde bir arada yaşama, hoşgörü, insan ve toplum haklarına riayet gibi değer yönelimlerini dikte eder.⁷

Çoğulculuk kavramına yüklenen anlamlar çeşitlilik arz eder. Farklı disiplinlerde çoğulculuğun tanımları yapılmakla birlikte her bir disiplin çoğulculuk kavramını kendi penceresinden tanımlar.

Felsefi teorik duruşta çoğulculuk, temel gerçekliğin tekli-ğ(e(monizm) ya da iki nihai biçime (dualizm) indirgenemeyeceği, mutlak hakikate ulaştıracak birçok yol olduğu, varlığın birçok ve birbirine indirgenemez biçiminin bulunduğu inancı şeklinde ta-nımlanmaktadır. Etikte ise birden çok temel iyi veya üstün ahlaki değer olduğu; farklı ahlak teorilerinin her birisinin hakikatin bir parçasını kavradığı inancı anlamını taşımaktadır.⁸ Felsefi görüşte çoğulculuk tanımlanırken gerçekliğin ve varlığın tekliği veya ikili-ği fikrine karşı çıkararak bircilik (monizm) ve ikicilik(dualizm) red-dedilir. Gerçekliğin ve varlığın bir veya ikiden çok olduğu fikri ön plandadır. Etik görüşte çoğulculuk tanımlanırken birden çok iyi ve doğrunun olduğunu bütün ahlaki teorilerin hakikatin birer parçası olduğu vurgulanır.

Çoğulculuk, çeşitli eğilimlerin, düşüncelerin, yönetimde etki-sini kabul eden siyasi yöntemdir. Toplum yaşamında birbirine eşit ve birbirine indirgenemeyen birden çok ilkenin, alanın, gerçeklik biçiminin var olmasını savunan görüştür.⁹ Bu tanıma bakıldığında

⁷ Abdurrahman Momin, "Çoğulculuk ve Çok kültürlülük: İslami Bir Bakış Açısı", (Çev. B. Banu Okutan, A. Coşkun), *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 38 (2010/1), s. 204.

⁸ Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2000, s. 187.

⁹ <http://www.tdk.gov.tr/> Erişim tarihi: 10.07.2015

farklı düşünce ve eğilimlerin siyasi anlamda temsil edilmesi ve toplumda hâkim olan tek bir ilke, gerçeklik veya alandan ziyade birden çok ilke, alan ve gerçekliğin var olduğunu ortaya koyuyor. Özellikle günümüz dünyasında üzerinde en çok durulan kavramlardan birisi de dini çoğulcudur.

Dini çoğulculuğun kısaca bir tanımı yapılacak olursa, bütün dinlerin veya büyük dini inançların aynı mutlak hakikate işaret ettiğini, bu dinlerden veya inançlardan herhangi birisine inanan insanların kurtuluşa eşit ölçüde ulaşabileceklerini, ileri sürerek dini inançlar arasındaki farklılıkların aşılabileceğini ileri süren bir yaklaşımdır.¹⁰ Hak veya batıl ayırımından ziyade bütün dinlerin veya inançların temelde aynı gerçekliğe işaret ettiğini, hakikatin bir yönünün vurgulandığını savunan görüştür.

Bahsettiğimiz tüm bu çoğulculuk tanımları bize çoğulculuğun farklı disiplinler tarafından ele alındığını göstermektedir. Her disiplin çoğulculuğun kendisini ilgilendiren boyutuyla ilgilenmekte ve tanımlamasını bu çerçevede yapmaktadır. Bu da farklı çoğulculuk duruşlarının öne çıkmasına sebep olmaktadır.¹¹

Dinde Çoğulculuk

Tarihi süreç içerisinde, büyük dinlerin ortaya çıkışından sonraki süreçte bazı değişimler yaşamışlardır. Değişimlere bakılacak olursa bazen o dine inanmış kişilerin o dinin inanç ve ibadetlerine yönelik algı değişikliği yaşamışlardır. Bu algı değişikliği, farklı yorumlamaların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu daha çok iç etkenlere bağlı bir durum olmuştur. Bazen de değişim dış etkenlere bağlı olarak ortaya çıkmış ve farklı inanç sistemleriyle karşılaşarak birbirlerini etkileme sonucu şeklinde ortaya çıkmıştır.¹² Diğer bir ifadeyle dinde çoğulculuk, vazedilen bir dinin çeşitli etkenlerden dolayı sonradan bazı değişimler geçirmesi veya temel

¹⁰ M. Sait Reçber, "Dini Çeşitlilik" *Din ve Ahlak Felsefesi*, (Ed. Recep Kılıç), Ankuzem Yayınları, Ankara 2006, s. 159.

¹¹ Nurullah Bora, *Çoğulculuk Açısından Alevilere Göre Din Eğitimi ve Öğretimi*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2009, s. 34.

¹² Şinasi Gündüz (Ed.), *Yaşayan Dünya Dinleri*, DİB Yayınları, Ankara 2007, s. 24.

inanç ve ibadet esaslarının farklı anlaşılıp yorumlanmasıyla ortaya çıkan farklı din anlayışlarıdır. Dinin anlaşılma biçimleri olarak ortaya çıkan mezhepler dinde çoğulculuğa örneklerdir.

Dinin anlaşılma biçimleri olarak ortaya çıkan mezhepler veya başka bir ifadeyle düşünce ekollerinin ortaya çıkışı, siyasi, toplumsal, iktisadî, coğrafi, tarihî ve benzeri sebeplere bağlı olarak dinin anlaşılmasında, belirli fikirlerin ya da şahısların etrafında odaklaşmalara yol açmıştır. Dinin farklı sebeplerden dolayı yorumlanışının farklılaşmasının zamanla sistematik özellik kazanarak, düşünce ve davranışları etkilemeye başlaması, kurumlaşarak ve sosyal hayatta derin izler bırakarak varlığını sürdürmesi, karşımıza dinde bir tür çeşitlilik olan "mezhep" olgusunu ortaya çıkartmaktadır.¹³

Dinde çoğulculuk ile anlatılmak istenen şudur: Dinde vahiyle bildirilen hakikat değişmezdir, yanlış olma ihtimali imkânsızdır. Çünkü kaynağı Tanrı'dır. Ancak yapısından kaynaklanan sınırlılıklarından dolayı insan, bu değişmez hakikati her zaman doğru anlamayabilir. Böyle bir şeyi iddia etmek yanlış olur. Bunun için aynı dinde ortaya çıkmış farklı anlayışları hakikat derecesi açısından sınıflandırmak hangisi hakikat veya değil şeklinde bir ayırım yapmak mümkün olmayabilir. İşte dinde çoğulculuk bu durumu ifade etmek üzere kullanılmaktadır.¹⁴

Vahiyle bildirilmiş olan Mutlak hakikatin anlaşılması ve yorumlanması noktasında farklı görüşler, farklı anlayışlar ortaya çıkmıştır. Mutlak hakikat değişmezdir fakat mutlak hakikatin insan zihninde karşılık bulması farklılaşmıştır. Ortaya çıkan bu farklı anlayış ve yorumlayışların doğru veya yanlış şeklinde bir ayırımının yapılmasından ziyade bu farklı anlayış ve yorumlayışların mutlak hakikatin bir yönünü açıklayan unsurlar olarak kabul edilen görüşün adı dinde çoğulculuktur.

¹³ Hasan Onat, "Mezhep Kavramı ve Mezheplerin Doğuş Sebepleri", *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 18, Kırgızistan 2005, s. 8.

¹⁴ Recep Kılıç, Kılıç, R., "Dini Çoğulculuk mu, Dinde Çoğulculuk mu?", *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 19 (2004), s. 17.

Din Anlayışı

“Din anlayışı” derken kastettiğimiz husus, din eğitimi ve öğretimi aracılığıyla yüzyıllardır toplumda egemen olan davranış ve düşünce kodlarının oluşturduğu zihniyettir.¹⁵ Din anlayışı, bireyin dini yaşantısının bir sonucu ve ürünü olarak kutsala ve kendi dışındaki bireylere sahip olduğu zihinsel bir durumdur.¹⁶ Din kutsalın kendisidir. Temel öğretileri zamana, mekâna kişiye göre değişmez. Kaynağı Yüce Yaratıcıdır. İnsan ürünü değildir. Din anlayışı ise bireyin içinde bulunduğu sosyal çevre ve bu çevreye hâkim olan etkenlerin etkisiyle dini anlamlandırma ve yorumlama biçimidir. Durağan değildir. Yüzyılları aşma, zamana direnme, değişmeme bütün ortamlar için aynı kalma gibi bir özelliği yoktur. Kısacası din anlayışı birçok etmenin etkisiyle değişebilir.

Mezhepsel Çoğulculuk

Araştırma konumuz açısından bu kavram çok büyük bir öneme sahiptir. Bu kavram ile bir din içerisinde bulunan pek çok farklı anlayışların birlikte yaşayabilme teolojisi ve felsefesi kastedilmektedir. Farklı din anlayışlarının farklılıkları ile bilinmesi, kabul edilmesi, bu farklılıklarla birlikte barış içinde yaşayabilmenin imkân ve yollarının geliştirilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Yine mezhepsel çoğulculuk kavramı ile kastedilen, farklı düşünenleri Müslüman kitleden kopararak yeni bir kimlik kazandırmak değil aksine, bu farklı anlayışların İslam dairesi içerisinde Müslüman kimlikleriyle kabul edilebileceğine vurgu yapmaktır.¹⁷ Mezhepsel çoğulculuktan kasıt İslam dininde ortaya çıkan ve kendini tanımlamış birden çok oluşumun dini bağlamda mümkün olurluğu kastedilmektedir.¹⁸

¹⁵ Nebahat Göçeri, “Din anlayışının Din Öğretimi Üzerindeki Belirleyici Etkisi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2 (Temmuz-Aralık 2001), s. 52.

¹⁶ Serkan Şimşek, *Din Görevlerinin Din anlayışına Psiko-Sosyal bir Yaklaşım(Kahramanmaraş Örneği)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sütçü İmam üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2009, s. 18.

¹⁷ Bağlıoğlu, “Mezhepsel Çoğulculuk ve Temelleri”, s. 74.

¹⁸ Ahmet Bağlıoğlu, “Temel Hak ve özgürlükler Bağlamında Mezhepsel Çoğulculuk

Dinler köken itibariyle çok eskilere dayanır. İnsanlık tarihi kadar eski olan dinlere inanan toplum veya kişilerce dinin temel öğretilerinin anlaşılması ve yaşanmasının eşit seviyede gerçekleştiğini söylemek güçtür. Bir dine inanmış toplum veya bireyler için bu dinin temel öğretileri değişmezdir. Fakat dinin mutlak öğretilerinin anlaşılmasının veya uygulanmasının toplumdaki topluma veya kişiden kişiye göre değişebileceğini söylemek mümkündür. Mezhepler, bu farklı anlama ve yorumlama ile ortaya çıkmış din anlayışlarıdır. Bir dine mezhep dediğimiz birçok din anlayışı olabilir. Bir dine birden çok mezhebin olması, mezhepsel çoğulculuğu ortaya koymaktadır. İslam dini açısından düşündüğümüzde İslamiyet'in tarihsel sürecine baktığımızda günümüzde mensuplarının olup olmadığına bakmaksızın birçok mezhebin ortaya çıktığını ve günümüzde mensubu olup varlığını sürdüren birçok mezhebin var olduğunu söylemek mümkündür.

Mezhepsel çoğulculuk anlayışında, ötekileştirme, yok sayma, mezhep ırkçılığı, hoşgörüsüzlük, tek hakikat anlayışı, dışlama, çatışmaya zemin hazırlayan bir üslup asla kabul edilemez. Bunların yerine uzlaşmacı bir tavır sergilenerek sevgi ve saygı temelli bir anlayış hâkim kılınır. Mezhepsel çoğulculuk anlayışında da esas amaç bu olmalıdır. Tüm Müslümanları bir anlayış etrafında birleştirmek, tek bir doğru etrafında birleştirmeye zorlamak Müslümanlar arasında gerilime hatta bölünmeye sebebiyet verebilir. Mezhepsel çoğulculukta her türlü gelenek eleştirilebilir. Ancak geleneği eleştirirken amaç, geleneği kendi dönemindeki mantıkla sorgulayarak ve yargılayarak ortadan kaldırmak değil, tam aksine geleneğin kutsallaştırılmasına ve onun mutlak geçerliliği iddiasına karşı çıkmaktır.¹⁹ Mezhepsel çoğulculuk anlayışında, ötekileştirme, yok sayma, mezhep ırkçılığı, hoşgörüsüzlük, tek hakikat anlayışı, dışlama, çatışmaya zemin hazırlayan bir üslubun yerine uzlaşmacı bir tavır sergilenerek sevgi ve saygı temelli bir anlayışın hâkim kılınmasının esas yolu ne olmalıdır? Ya da böyle bir anlayışın oluştu-

---

luk", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1 (2010), s. 130.

¹⁹ Bağlıoğlu, "Mezhepsel Çoğulculuk ve Temelleri", s. 75.

rulmasında neyi araç kılmak gereklidir? Sorularına cevap aranması çok büyük bir öneme sahiptir. Böyle sorulara verilecek en makul cevap sanırım din eğitimi ve öğretimi olacaktır.

Din eğitimi ve öğretiminin amacı, inanç sahibi insanların inançlarını doğru bir şekilde öğrenmeleri ve yaşamaları için sağlam kaynaklardan hareketle doğru bilgiler vererek bireylerin sağlam bir inanç ve doğru davranışlar sergilemelerine yardımcı olmak, Pek çok kültür ve düşünce tarzının bir arada yaşayabildiği modern çoğulcu toplumlarda farklı inançtaki insanların düşüncelerini doğru bilgiler ışığında tanıtabilmek²⁰ Bu farklı dinî anlayış ve yaşayışların sosyal bir olgu olduğu bilincine varılmasının sağlanarak başkalarının inanç ve yaşayışlarına hoşgörü ile yaklaşılmasını sağlamaktır. Dini bilgiler, doğru kaynaklardan ve denetimden uzak bir şekilde yani devlet kontrolünde örgün veya yaygın din eğitimi çatısı altında verilmediğinde başka kişi veya grupların istismarına açık bir durumun ortaya çıkması muhtemeldir. Din eğitimi ve öğretiminin kontrol altında verilmediği durumlarda başka kişi veya gruplar dini bilgiyi doğru vermekten ziyade çeşitli amaçları gerçekleştirmeye yönelik yanlış bilgilerle bireyi yönlendirme ihtimali söz konusudur. Bu yönlendirmelerin ve yanlış bilgilendirmelerin önüne geçebilmek için din eğitimi ve öğretiminin örgün veya yaygın din eğitimi çatısı altında verilmesi ve her kesimin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmesi gerekir.

Türkiye’de örgün din eğitimi ve öğretimi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersiyle gerçekleştirilmektedir. Hazırlanan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders programının temel yaklaşımlarından din bilimsel yaklaşımda; İlköğretim veya Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı geliştirilirken gerek İslam dini gerekse diğer dinler hakkında bilimsel ve araştırmaya dayalı bilgi ön planda tutulmuş, dinin asıl kaynaklarında yer almayan bilgilerden uzak durulmuştur. İslam diniyle ilgili bilgilerde; Kur'an ve sünnet merkezli, birleştirici ve herhangi bir mezhebi esas almayan bir yaklaşım benimsenerek İslam diniyle ilintili dinsel oluşum-

²⁰ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yayıncılık, Ankara 1999, s. 34.

ları kuşatacak kök değerler öne çıkarılmıştır. İnanç, ibadet ve ahlak alanlarıyla ilgili bu değerlerin, Kur'an ve sünnete dayanan ortak paydalar olmasına özen gösterilmiştir. Amaç, bireylerin, dinî, kültürel ve ahlaki değerler hakkında doğru bilgilenmelerini sağlamaktır. Bu yaklaşıma uygun olan bütün dinî ve ahlaki değerler, öğretime konu edilmiş, ancak Programın doktrin (belirli bir mezhebe dayalı) merkezli bir öğretime dönüşmemesine özen gösterilmiştir.²¹ Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders programının temel yaklaşımlarından din bilimsel yaklaşımda bahsi geçen herhangi bir mezhebin esas alınmaması, bütün dini gruplara eşit mesafede olması ve dinin kök değerlerinin esas alınması belirlenen teorik çerçevede gayet olumludur. Ancak uygulamada durumun böyle olmadığı aşikardır.

Türkiye, gerek kültürel çeşitlilik gerekse mezhepsel çoğulculuk bakımından farklılıkları bünyesinde barındıran bir ülkedir. Kültürün de mezheplerin yorumundan bağımsız olarak oluşmadığı aksine etkisi altında şekillendiği gerçeği göz önünde bulundurulacak olursa din eğitimi ve öğretimi programlarında ortaya konan özellikle inanç ve ibadetle ilgili konuların ünite başlıklarının veya içeriğinin mezheplerin etkisinden bağımsız olarak oluşturulması mümkün görünmemektedir. Bundan dolayı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarını hazırlarken ve muhtevası belirlenirken belli bir mezhebin anlayışı temel alınmakta²² olup bu durum ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders programının hazırlanmasında temel alınan din bilimsel yaklaşıma aykırı olduğu görülmektedir. Çünkü Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders Programının teorik çerçevesi belirlenirken programın din bilimsel yaklaşımında belli bir mezhep anlayışının esas alınmayıp mezhepler üstü bir yaklaşım esas alınır denilmekte fakat bu yaklaşımın Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi programının uygulamasında pek karşılık bulmadığı görülmektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi mezhepler üstü mü olmalı

²¹MEB, s. 10.

²²Nurullah Altaş, "Türkiye'de Zorunlu Din Öğretimini Yapılandıran Süreç, Hedefler ve Yeni Yöntem Arayışları(1980-2001)", *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 12 (Ocak-Nisan 2002), s. 157.

yoksa tek bir mezhebi esas alıp, içerik olarak bu mezhebin anlayışına göre mi oluşturulmalı? Soruları şüphesiz ki tartışmaya açık sorulardır.

Bu sorulara verilecek cevaplar elbette ki farklılaşacaktır. Ancak Türkiye'nin sosyo-kültürel yapısı dikkate alınırsa aynı din içinde mezhep, dini grup veya tarikat denilen farklı dinsel kimliklerin olduğu gerçeği ortaya çıkacaktır. Bu gerçekten hareket edildiğinde ise din eğitimi ve öğretimi programı farklı dini grupları da temsil edecek şekilde yeniden yapılandırılabilir mi? sorusu gündeme gelmektedir. Din eğitimi ve öğretimi programının tek bir mezhebin anlayışına göre oluşturulması, farklı dini gruplar açısından olumsuz karşılanmakta ve eleştirilmektedir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi programına yönelik farklı dini kesimler tarafından yapılan eleştirilere bakıldığında; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programının temel yaklaşımlarından din bilimsel yaklaşımda belirtildiği gibi mezhepsel üstü bir yaklaşımdan uzak olduğu, programın teorik çerçevesi ile pratiğinin birbirinden tamamen farklı olduğu, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatının şekillenmesinde tek bir din anlayışının ağırlığının göze çarptığı, özellikle inanç ve ibadetlerle ilgili konuların işlenmesinde daha çok Hanefi-Maturidi anlayışın hâkim olduğu ve öteki din anlayışlarının yok sayıldığı gibi tezlerin ön planda tutulduğu görülebilmektedir.

Örneğin Bazı Alevi yazar ve derneklerin yöneticileri Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin laiklik ve eşitlik ilkeleriyle bağdaşmadığı tezini öne sürerek zorunluluktan çıkarılması gerektiğini savunmuşlar. Yine Pir Sultan Abdal Kültür Derneği'nin web sitesinde 1982 Anayasası'nın 24. Maddesi ile getirilen bu dersin Alevi çocukları asimile etmenin bir aracı olarak görüldüğü, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, amacından çıkartılarak tamamıyla Hanefi ekolün anlayışının uygulama alanı haline getirildiği tezine yer verildiği görülebilmektedir. Ayrıca Aleviler tarafından Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine yönelik yapılan eleştirilerden bir diğeri de bu dersin Sünni uzmanlarca hazırlanması, eğitiminin yine Sünni öğretmenler tarafından verilmesi ve Alevi öğrencilerin bu derste

bocalama yaşamları tezinin savunulmasıdır.²³

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatının yapısına yönelik Cem Vakfı Hukuk Komisyonu tarafından, müfredatta Alevilikle ilgili bilgilere yer verilmediği iddiasıyla Milli Eğitim Bakanlığı aleyhine, 13 Aralık 2005 tarihinde Ankara 10. İdare Mahkemesinde iki bin kişi adına dava açılması, bu dava dışında da Alevi vatandaşlar tarafından açılmış onlarca davanın varlığı ve son olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne açılan bir davada Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin, Türkiye'de hâlihazırda verilen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin, içeriği çoğulculuğa uygun bir biçimde değiştirilmediği sürece zorunlu tutulamayacağı yönündeki kararı da dikkate alındığında konunun farklı kesimler tarafından bir sorun haline geldiği anlaşılmaktadır. Ülkemizde de AİHM'nin kararından sonra da Danıştay Sekizinci Dairesi'nde de aynı gerekçelerle benzer kararların verildiği görülmekte olup yaşanan tüm bu gelişmelerin özellikle farklı dini kesimler açısından konunun çözülmeyi bekleyen önemli bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır.²⁴ Bu sorunun aşılması adına her ne kadar Alevilerin çeşitli uğraşları ön plana çıkıyor olsa da Türkiye'de din eğitimi ve öğretimi, sadece Aleviler açısından bir sorun teşkil etmemekte Diğer farklı dini grupların da sorun yaşadığı bir alan olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin Türkiye'nin kültürel zenginliklerinden biri de şüphesiz ki Caferiler oluşturmaktadır. Caferiler farklı İslam dinin kök değerlerinden hareketle yani Kur'an ve Sünnet merkezli bir din anlayışı olan Caferiler, kendilerine özgü kültürel farklılıklara da sahiptir.

Caferi cemaatinin de örgün ve yaygın din eğitiminde temsil edilmeleri ile ilgili talep ve önerilerini son zamanlarda dile gettiklerini konuyla ilgili kendileri tarafından birçok haberin yapıldığı görülmektedir. Örnek olarak Caferiler tarafından 13.03.2010 tarihinde Grand Anka Hoteli'nde düzenlenen çalıştay toplantısı sonrasında konuyla ilgili bir bildirge yayınlanmıştır. Bu bildirgede

²³ Yılmaz, s. 203-205.

²⁴ Bora, s. 3.

birçok alanda olduğu gibi din eğitimi ve öğretimi alanında da talep ve önerilerin dile getirildiği görülmüştür.²⁵ Söz konusu bildirgede okullarda verilen Din Kültürü ve Ahlak bilgisi dersinin kendileri açısından bir sorun teşkil ettiğini, dersin farklılıkları temsil etmede yetersiz ve eksik kaldığı, tek mezhep esaslı bir programın uygulandığına ilişkin eleştiriler ön planda tutularak bu gibi sorunların aşılması adına kendilerinin de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde temsil edilmesi gerektiği ile ilgili bir talepte buldukları görülmektedir. Caferilere ait dernek ve kuruluşlar, Caferi din adamları, araştırmacılar, kanaat önderleri tarafından gerek web sitelerinde gerekse basın, yayın kuruluşlarında konuya ilişkin benzer taleplerin ön planda tutulduğu da görülmektedir.

2016 yılında Iğdır ili örnek alınarak yaptığımız bir saha araştırmasında Caferi cemaatinden bazı kanaat önderi, âlim, eğitimci ve bazı meslek grubundan olan vatandaşlardan oluşan 15 kişilik bir katılımcı grupta yüz yüze görüşme (Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği) yapılmış ve katılımcılara konuyla ilgili yöneltilen sorular bağlamında elde edilen veriler değerlendirilmiş ve şu sonuçlara varılmıştır: Bu ülkenin nüfusunun büyük çoğunluğunun Müslüman olmasından dolayı okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin verilmesi ve zorunlu tutulması gerektiğini, bunun bir ihtiyaçtan kaynaklandığı düşüncesinin katılımcılar tarafından ön planda tutulduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca katılımcıların ifadelerinde; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde mezhepsel çoğulculuğun göz ardı edildiği, farklılıkların temsil edilmesi noktasında sıkıntıların olduğu, kendi mezhepleri olan Caferiliğin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi müfredatına yansıtılmamasının insan haklarına aykırı olduğu, bu durumun kendilerini ötekileştirdiği ve kendilerinin de bu durumdan rahatsız oldukları, Okullarda verilen dini eğitimin kendileri açısından yetersiz olduğu için de dini konularla ilgili

²⁵ http://www.zeynebiye.com/Caferiler_taleplerini_acikladı/html , Erişim tarihi: 27.01.2015

bilgileri okul dışında kendi çevrelerinden elde ettiklerini, kendileri açısından bunun bir eksiklik olduğu ve bu eksikliğin dini sosyalleşmenin önemli aktörlerinden olan okul eğitimiyle ortadan kaldırılması ve kendi mezheplerinin de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde temsil edilmesi şeklinde taleplerde buldukları görülmüştür. Ayrıca birlik ve bütünlüğe vurgu yapan katılımcılar, din eğitimi ve öğretiminin amacının bütün farklı kesimleri ortak bir paydada buluşturmak olduğu, ayrımcılığa, ötekileştirmeye yol açmamak olduğu yönünde ortak bir görüş de ortaya koymuşlardır.²⁶

Bir başka araştırmamızda 2016 yılında Caferi cemaatine mensup 202 kişilik bir katılımcı gruba uyguladığımız anketin verileri değerlendirildiğinde özetle şu sonuçların ortaya çıktığı görülmüştür:

1. Katılımcıların %96,1'i (64,9+22,3+8,9) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, Caferileri de temsil edecek şekilde düzenlenerek okullarda zorunluluğun devam ettirilmesi konusunda olumlu bir tavır sergiledikleri görülmüştür.

2. Katılımcıların %94,5'i (65,3+25,2+4,0) okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde Caferiliğe yeteri kadar yer verilmediği görüşüne yönelik olumlu yönde bir tavır ortaya koydukları görülmüştür.

3. Katılımcıların %91,5'i (58,4+26,7+6,4) okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin Sünni kaidelere göre verildiği düşüncesine olumlu yönde katıldıkları görülmüştür.

4. Katılımcıların %88,1'i (50,0+27,2+10,9) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin tek bir mezhebi esas alıp diğer mezhepleri yok saydığı görüşünü benimsedikleri görülmüştür.

---

²⁶ Çetin Doğru, *Mezhepsel Çoğulculuk Bağlamında Caferilerin Din Eğitimi ve Öğretimi İle İlgili Beklenti ve Önerileri Üzerine Bir Araştırma (İğdir Örneği)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı 2016, s.123-124.

5. Katılımcıların %83,7'si (34,7+26,7+22,3) kendi mezheplerinin de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatına yansıtılması noktasında taleplerini dile getirdiklerinde ötekileştirdiklerini düşünmektedirler.

6. Katılımcıların %87,7'si (40,6+32,7+14,4) dini konularla ilgili bilgileri Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinden çok aile ve çevrelerinden aldıklarını ifade ettikleri görülmüştür.

7. Katılımcıların %97,9'luk (%67,3+%25,2+%5,4) tamamına yakını kısmı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında Caferiliğin de temsil edilmesi konusunda olumlu anlamda bir tavır ortaya koydukları görülmüştür.

8. Katılımcıların %100'ü (69,8,0+25,2+5,0) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında Caferiliğe özgü inanç, ibadet ve kültürel öğelere yer verilmesi gerektiği görüşüne yönelik olumlu anlamda bir tavır ortaya koydukları görülmüştür.

9. Katılımcıların %94,1'i (52,5+34,2+7,4) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatının hazırlık aşamasında Caferi din âlimlerinin de bu sürece dâhil edilmesi gerektiği görüşüne olumlu yönde katıldıkları görülmüştür.

10. Katılımcıların %98,1'i (62,4+32,7+3,0) „Kamuya ait, başta TRT olmak üzere her türlü kitle iletişim araçlarıyla yapılan dini içerikli, yayın ve yayımlarda Caferîlere kendi inançlarını ve kültürlerini tanıtım imkânı verilmelidir“ görüşüne olumlu yönde bir katılım göstererek söz konusu görüşe katılma düzeylerinin de çok yüksek olduğu görülmüştür.

11. Katılımcıların %84,6'lık (60,4+32,2+5,0) gibi büyük bir kısmının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin özellikle Sünni ekolün dışındaki ekollere yaklaşımları noktasında yeterince objektif olmadıkları görüşüne olumlu anlamda katılım gösterdikleri görülmüştür.²⁷

²⁷ Doğru, s.125-127.

Yapılan nicel ve nitel araştırmanın sonuçları karşılaştırıldığında ortaya çıkan durum şu şekilde özetlenmiştir.

1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin Caferileri de temsil edecek şekilde yeniden yapılandırılmalı ve okullarda zorunluluğu devam etmelidir.

2. Okullarda Din Kültürü ve Ahlak bilgisi dersinin verilmesi gerektiği ön planda tutulmuştur.

3. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında Caferiliğe özgü inanç, ibadet ve kültürel öğelere yer verilmelidir.

4. Kamuya ait, başta TRT olmak üzere her türlü kitle iletişim araçlarıyla yapılan dînî içerikli, yayın ve yayımlarda Caferiliği tanıtıcı programlar yapılmalıdır.

5. Caferilere Yurt içinde üniversite dâhil olmak üzere dinî eğitim yapabilme, din eğitimcisi yetiştirebilme fırsat ve imkânı verilmelidir.

6. Okul dışında gerçekleştirilen yaygın din eğitiminin gerçekleştirilmesi noktasında Caferilere maddi ve manevi anlamda gerekli bütün kolaylıklar sağlanmalıdır.²⁸

Çok kültürlülük çatısı altında Mezhepsel çoğulculuk bağlamında Din Kültürü ve Ahlak ders müfredatının bütün farklı dini grupların din anlayışlarına göre şekillendirilmesi veya muhtevasının bu yönde oluşturulması mümkün mü? Mümkündür diyen görüşlerin yanında mümkün olamayacağını savunan görüşler de vardır. Mümkün olduğunu savunan kişilerin genel görüşüne baktığımızda şunlar söylenebilir: İslam kaynaklı dini grupların ortak noktaları çoktur. Anlayış bakımından kök değerlerde bir farklılık görünmemektedir. Özellikle inanç konusunda farklılıklar yok denecek kadar azdır. Bütün dini gruplarda ortak olan, ihtilafli olmayan konular zaten Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde verilmektedir. Verilen bu konular Aleviler için de, Sünniler için de,

²⁸ Doğru, 127-128.

Caferiler için de aynıdır. Ancak ibadet konusu gibi mezhepler arasında farklılık arz eden konular verilirken karşılaştırmalı bir şekilde verilebilir. Örneğin abdest konusu anlatılırken hem Sünni anlayışa daha özeldir Hanefi ekolünün yanında şafi ekolu de dikkate alınarak verilebilirken hem de Caferi anlayışına göre verilebilmesi mümkündür. Bunun dışında tek tip sınıflar oluşturulabilir veya isteğe bağlı seçmeli dersler de konulabilir. Sonuçta farklı kesimlerin kendi din anlayışları çerçevesinde din eğitimi ihtiyaçlarının karşılanması yönünde atılabilecek buna benzer adımların başta Aleviler ve Caferiler olmak üzere diğer farklı dini gruplar için de çok büyük bir değer ifade edeceği kesindir. Okullarda verilen din eğitimi ve öğretiminin başta Caferiler olmak kaydıyla diğer farklı dini grupları da temsil etmesi gerektiği talebi, aslında Din Kültürü ve Ahlak bilgisi ders müfredatında farklı dini grupların temsiliyet noktasında mümkün olabileceği anlamını da ortaya çıkarmaktadır. Esasen Türkiye’de uygulanmakta olan herhangi bir mezhebi esas almayan kök değerlerde birleştirici din eğitimi modelinin bu amaç ne kadar hizmet ettiği tartışılabilir da tutulan bu yolun isabetli bir yol olduğu, ancak toplumsal gerçekler göz önünde bulundurulacak olursa mevcut uygulamaların yetersizliği ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde dinsel ve mezhepsel çoğulculuğun ön plana çıkmasıyla birlikte değişik din ve kültürlerle sahip insanların iç içe yaşadığı ülkelerde, aynı okula giden çocukların din dersinde, dinlerine veya mezheplerine göre ayrı sınıflara ayrılmaları yerine, aynı sınıfta, farklılıklarının bilincine vararak, nasıl barış içinde yaşayacaklarının denemeleri yapılmaktadır. Küçük sınıfların programları, mezhepler ve dinler ile ilgili ayrıntıya girmeden, bütün dinlerin ve kültürlerin üzerinde birleştiği inanış ve davranış kuralları olarak, öğrencilerin bütününe cevap verecek şekilde düzenlenebilir. İleri sınıflarda ise, mezhepler ve dinlerle ilgili ayrıntılar göz ardı edilmez. Aksine mezhepler ve dinler tanıtılıp inceleme konusu yaptırılarak, onların, hakikati daha doğru olarak yaşamak istemekten doğan, dindarlık farklılıkları olduğu vurgulanır. Böylece dindarların, dinlerin ve mezheplerin, aynı hedefe ulaşmaya çalışmakta birleştikleri fark ettirilerek, farklılık-

lara karşı saygı davranışı geliştirmeleri istenir.²⁹

Diğer taraftan farklı dini grupların din anlayışlarının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatında yer verilmesinin bazen pek de mümkün olamayacağını, hatta bazı sakıncalarının olabileceği görüşünü ileri süren kişiler de bulunmaktadır. Bu görüş sahiplerine göre; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde Türkiye'deki bütün dini grupların eğitime konu edinilmesi bilhassa bunların dini uygulamalarını öğretmek anlamında değil de bu gibi dini grupların kısaca tanıtılması anlamında olabilir. Yoksa bütün dini grupların dini uygulamalarının eğitime konu edinilmesi söz konusu edilirse böyle bir durum, beraberinde birçok sıkıntıyı da meydana getirebilir. En basitinden oluşturulacak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarının hacimsel olarak genişlemesi söz konusudur. Böyle bir durumda okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi için ayrılan sınırlı süre böyle bir din eğitimini sınırlandırabilir hatta imkânsız hale getirebilir. Bunun dışında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi için homojen sınıfların oluşturulması da pratikte pek mümkün görünmemektedir. Ülkemizde sadece Alevi, Caferi veya Sünni öğrencilerden oluşturulmuş sınıflarda ders yapılması dinden beklenen veya dinin öngördüğü faydalar yerine birçok zararı meydana getirebilir. Türkiye'ye özgü şartlar da bunun gibi bir uygulamaya hazır olmayabilir.³⁰

Türkiye'nin mevcut şartları hazır olmadığı için Çok kültürlük şemsiyesi altında geliştirilmeye çalışılan anlayışların dinsel-mezhepsel ve etnik ayrımcılığı körüklemesi tehlikesi söz konusudur. Diğer bir taraftan Türkiye tarihinin hem etnik ve hem de mezhepsel anlamda ayrımcılığı ve acı hatıraları barındırmasından dolayı ilk etapta bu adaletsizlikleri ve ayrımcılığı telafi etmek amacıyla yola çıkılsa dahi çatışmaların yeniden üretilmesi veya ortaya çıkması tehlikesini de barındırmaktadır. Dolayısıyla toplumun her

²⁹ Beyza Bilgin, <http://www.gunlukkoseyazilari.com/hurriyet-beyza-bilgin-07-temmuz-2015-mezheplerarasi-din->, Erişim Tarihi: 05.03.2018

³⁰ Eyüp Şimşek, Özcan Güngör, "Alevi Yapısallaşması, Talepler ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitaplarında Alevilik-Bektaşılık", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt: 8, Sayı: 3 (Kış 2013), s. 547.

kesiminin faal bir şekilde eğitim sürecine dâhil olmayan ülkemizde farklı dini grupların din eğitimine dâhil edilmeye çalışılması şartları henüz olgunlaşmayan ülkemiz adına olumsuz sonuçların meydana gelmesi muhtemeldir.³¹

Farklı dini grupların din eğitimine dâhil edilmesi konusuyla ilgili yapılan tartışmalar ve eleştirilerde öne sürülen iddialara ve görüşlere olumlu anlamda katılım gösterilebilir. Çünkü konuyla ilgili ileri sürülen çekinceler, endişeler, korkulara bakıldığında ülkenin şuan ki koşullarında niçin farklı dini grupların din eğitimi ve öğretiminde temsil edilemeyeceği görüşüne olumlu anlamda katılımın haklılık payı kazandığı söylenebilir. Ancak öne sürülen çekinceler, endişeler gibi olumsuz unsurların şemsiyesi altına girerek farklı kesimlerin hak ve hukuklarının çiğnenmesi ve engellenmesi de kabul edilecek bir durum değildir. Çoğulcu modeller temel alınarak farklı dini gruplara, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde yer verilmelidir. Bunu gerçekleştirmek için de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin zorunluluktan çıkarılması da şart değildir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi aracılığıyla ülkenin geleceği açısından birlikte yaşayan insanların birbirlerine karşı ön yargılarını ortadan kaldırıp ön yargıları saygıya dönüştürmek, insanların birbirlerinin farkına varmalarını sağlamak ve ülkede değişik gruplar arasında bu zamana kadar devam eden sürtüşmeleri belli zeminde ortak paydalar üzerine oturtmak, hak ve hukuku gözeten bireyler yetiştirmek esas alınmalıdır. Çünkü insan haklarına saygılı bireylerin yetiştirilmesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin güçlendirilerek sürdürülmesiyle mümkün olabilmektedir. Zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin yanında farklı dini grupların dini öğretilerinin okul ortamında öğretilmesi için yeni bir zeminin oluşturulması gerekir. Bunun en iyi yolu da isteğe bağlı dersler oluşturulmasıyla mümkündür.³²

Farklı dini grupların din eğitimi ve öğretiminde temsil edil-

³¹ Nurullah Altaş, "Küreselleşmenin Dini Anlama Biçimlerine ve Din Öğretimindeki Yeni Yönelişlere Etkisi (Çokkültürcülük Kavramı Etrafında Bir Analiz)", *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 17 (2003), s. 237-238.

³² Şimşek, Güngör, s. 560.

mesinin sağlanması, ülke açısından meydana gelebilecek birçok olumsuz durumun engellenmesi anlamına da gelir. Çünkü din eğitimi ve öğretimi, inanç sahibi insanların inançlarını doğru bir şekilde öğrenmeleri ve yaşamaları için sağlam kaynaklardan hareketle doğru bilgiler vererek bireylerin sağlam bir inanç ve doğru davranışlar sergilemelerine yardımcı olur. Aksine bu bilgiler örgün veya Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde yapılan yaygın din eğitimi çatısı altında verilmediğinde başka kişi veya gruplar bunu istismar ederek dini bilgiyi doğru vermekten ziyade çeşitli amaçların gerçekleştirilmesine yönelik yanlış bilgilerle bireyleri yönlendirebilirler. Bu yönlendirmelerin ve yanlış bilgilendirmelerin önüne geçebilmek için din eğitimi ve öğretiminin örgün veya devletin organları bünyesinde gerçekleştirilen yaygın din eğitimi çatısı altında verilmesi ve her kesimin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde düzenlenmesi düşünülebilir. Din eğitiminin esas amacı da bu olması gerekir. Yani kısaca ifade edilecek olursa dinde çokluğun varlığı göz önünde bulundurularak ayrıışmadan ziyade inananları kök değerler etrafında birleştirip Müslüman kimliğinde bütünleştirme olmalıdır. Bütün farklı kesimlerin kendi din anlayışlarını doğru bir şekilde öğrenebilecekleri çoğulcu bir din eğitimi modelinin geliştirilmesi esas amacın gerçekleştirilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz; Din-insan ilişkisi düzleminde dinin bireyde yansıması daha çok bir anlayış olarak tezahür etmektedir. Dinin muhatabı bireyin doğduğu sosyal ortamın kültürel kodları, bu anlayışın doğup şekillenmesine büyük bir etkisi vardır. Kısaca ifade edilecek olursa inanılan din, ortaya çıktığı toplumun sahip olduğu kültürün rengine göre şekillenmekte ve yorumlanabilmektedir. Toplumun bireyleri, bilişsel, duyuşsal ve davranışsal kazanımlarını da bu çerçevede kazanabilmektedir. Mevcut dinî anlayış ve yaşayışların sosyal bir olgu olduğu gerçeğinin göz önünde bulundurularak başkalarının inanç ve yaşayışlarına hoşgörü ile yaklaşılmasının sağlanması, din eğitimi ve öğretiminin temel amaçlarından birisidir. Amaçlanan bu hoşgörünün sağlanmasına yönelik atılacak en önemli adımın ise eşitlik prensi-

binden hareketle sosyal bütünleşmenin sağlanması, mutlu ve huzurlu bir ortamın oluşturulması adına farklı dini kesim veya grupların toplumsal bir sorunu haline gelen din eğitimi ve öğretimde temsil edilme meselesi ve bu meselenin doğurduğu sorunların aşılması noktasında başta Aleviler ve Caferiler olmak üzere diğer farklı dini grupların din eğitimi ve öğretimde özeldede Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde temsil edilmesinin sağlanmasıdır. Böyle bir adımın atılması, ayrıştırma ve ötekileştirmeden ziyade yapıcı ve birleştirici olmanın önünü açacaktır. Demokratik ve hukuk devletinin bir gereği olarak bütün farklı din anlayışlarının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde temsil edilmesinin sağlanmasıyla her kesimin kendi dini anlayışını doğru bir şekilde öğrenmesi ve özellikle farklı din anlayışlarına karşı hoşgörünün oluşmasının temeli atılmış olur. Mezhep dediğimiz farklı dini grupların talepleri, önerileri, ileri sürdükleri tezlere bakılacak olursa din eğitiminde temsil edilme sorunuyla ilgili olduğu görülmektedir. Ülkemizin temel bir sorunu olarak düşünülmekte olan h bu sorunun aşılması yani farklı dini grupların din eğitimi ve öğretiminde temsil edilmesinin sağlanması için farklı dini grup temsilcilerinin de olduğu din eğitimi çalıştaylarının yapılması, , konuyla ilgili fikirlerin üretilmesi ve yapılacak çalışmalar sonucunda ihtiyacı giderecek, sorunları ortadan kaldıracak bir din eğitimi modelinin geliştirilmesi öncelikli atılacak en önemli adımlardandır. Kendi sosyal gerçekliğimizi göz önünde bulundurarak sosyal bünyemizin temel kodları arasında bir bütünlüğü sağlamak; sağlam bir birlik ve beraberliğin sağlanması, bireylerin birbirlerine karşı sevgi, saygı ve hoşgörülü olmasının önünde en büyük engel kaldırılmış olacak.

Kaynaklar

Altaş, N., "Küreselleşmenin Dini Anlama Biçimlerine ve Din Öğretimindeki Yeni Yönelişlere Etkisi (Çokkültürcülük Kavramı Etrafında Bir Analiz)", *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 17 (2003), ss. 215-240.

Altaş, N., "Türkiye'de Zorunlu Din Öğretimini Yapılandıran Süreç, Hedefler ve Yeni Yöntem Arayışları(1980-2001)", *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 12, (Ocak-Nisan 2002), ss.154-168.

- Aslan, A., "Dini Çoğulculuk Problemine Çözüm Önerisi", *Müslümanlar Ve Diğer Din Mensupları(Müslümanların Diğer Din Mensuplarıyla İlişkilerinde Temel Yaklaşımlar)*, Türkiye Dinler Tarihi Derneği Yayınları/4, Ankara 2004, ss. 345-366.
- Aşlamacı, İ., "Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Çoğulculuk Açısından Değerlendirilmesi", *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12 (Temmuz-Aralık, 2013/2), s. 267-282.
- Bağlıoğlu, A., "Mezhepsel çoğulculuk ve Temelleri", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1 (2010), ss. 71-97.
- Bağlıoğlu, A., "Temel Hak ve Özgürlükler Bağlamında Mezhepsel Çoğulculuk", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 1 (2010), ss. 127-138.
- Bilgin, B., *Eğitim Bilimi ve din Eğitimi*, Gün Yayıncılık, Ankara 1999.
- Bora, N., *Çoğulculuk Açısından Alevilere Göre Din Eğitimi ve Öğretimi*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2009.
- Budak, S., *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2000.
- Doğru, Ç., *Mezhepsel Çoğulculuk Bağlamında Caferilerin Din Eğitimi ve Öğretimi İle İlgili Beklenti ve Önerileri Üzerine Bir Araştırma (İğdır Örneği)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı 2016.
- Göçeri, N., "Din anlayışının Din Öğretimi Üzerindeki Belirleyici Etkisi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2 (Temmuz-Aralık, 2001), s. 51-66.
- Gündüz, Ş (Editör), *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007.
- Kılıç, R., "Dini Çoğulculuk mu, Dinde Çoğulculuk mu?", *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 19 (2004), s. 13-17.
- MEB, İDKAB Dersi (4,5,6,7,8. Sınıflar) *Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara 2010.
- Momin, A., "Çoğulculuk ve Çok kültürlülük: İslami Bir Bakış Açısı" (Çev. B. Okutan, A. Coşkun), *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*,

Sayı: 38 (2010/1), ss. 267-282.

Onat H., *Emeviler Devri Şiilik Hareketleri ve Günümüz Şiiliği*, TDV Yayınevi, Ankara 1993.

Onat, H., “Mezhep Kavramı ve Mezheplerin Doğuş Sebepleri”, *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 18, Kırgızistan 2005.

Parekh, B., *Çok kültürlülüğü Yeniden Düşünmek*, (Çev. Bilge Tanrıseven), Phonex Yayınevi, Ankara 2002.

Reçber, M.S., “Dini Çeşitlilik” *Din ve Ahlak Felsefesi*, (Ed. Recep Kılıç), An-kuzem Yayınları, Ankara 2006.

Şimşek, E. - Güngör, Ö., “Alevi Yapısallaşması, Talepler ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kitaplarında Alevilik-Bektaşılık”, *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt: 8, Sayı: 3 (Kış 2013), ss. 539-565.

Şimşek, S., *Din Görevlilerinin Din anlayışına Psiko-Sosyal bir Yaklaşım(Kahramanmaraş Örneği)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sütçü İmam üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2009.

Yılmaz, H., “Alevilik Sünnilik Açısından Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2 (2009), s. 189-209.

Çoğulculuk, (t.y.), Erişim tarihi: 10.07.2015, <http://www.tdk.gov.tr>.

Caferi Çalıştay Taleplerini Açıkladı, (t.y.), Erişim tarihi: 27.01.2015, <http://www.zeynebiye.com/d74627.html>